

BIBLIOTEKA MONOGRAFIJE

2

Urednik

MIROSLAV CURIN

Recenzenti:

**DRAGO GIZDIC
VOJMIR KLJAKOVIĆ
VJEKOSLAV KOŠTA**

"NU
T* 'r••a»^äcuc

M A T E

Š A L O V

ČETVRTA DALMATINSKA (SPLITSKA) BRIGADA

I N S T I T U T
ZA HISTORIJU RADNIČKOG POKRETA
DALMACIJE
SPLIT, 1980.

*Uspomeni na poginule borce
Četvrte splitske udarne brigade*

PREDGOVOR

Malo je pisano o dalmatinskim brigadama a još manje temeljito istraživano i analizirano. Tek u novije vrijeme pristupilo se nešto intenzivnije tom poslu. Nadajmo se da će iz njega nastati više prikaza poput onoga o 4. splitskoj udarnoj brigadi, što je, koliko je meni poznato, prva monografija o nekoj dalmatinskoj brigadi napisana na naučnoj podlozi i svestrano dokumentirana.

Iz veće vremenske distance prikazi mogu biti trezveniji, manje opterećeni emocijama, objektivniji. Ali zar i emocije nisu dio povijesti.

S druge strane odlaskom s povijesne pozornice boraca i rukovodilaca ovih brigada nestaje i jedan povijesni izvor, njihova sjećanja. A poznato je da se o tim jedinicama, a pogotovo o njihovim dijelovima, bataljonima i četama, malo bilježilo u službenim dokumentima, a i od toga je najveći dio propao u toku i poslije rata.

Iz tih razloga rad na ozbiljnim monografijama brigada, osvjetljavanju pojedinih detalja iz njihove povijesti zahtijeva dugotrajna, pažljiva i minuciozna istraživanja. A u povijesti dalmatinskih brigada ima toliko specifičnosti, zanimljivih i poučnih zbivanja da ona zaslužuju da joj posvetimo daleko veću pažnju no što smo to učinili u cijelom poratnom razdoblju.

Historijat 4. splitske udarne brigade obiluje tim posebnostima i interesantnim zbivanjima. Samo njeno formiranje ili bolje reći njeno nastajanje, u onim danima kada je trebalo obraniti Split od drskih esesovskih napada i omogućiti izvlačenje žive sile, naoružanja i drugih materijalnih sredstava na teritorije sa kojih se mogla nastaviti borba pod povoljnijim uvjetima, predstavlja jedan povijesno sasvim izuzetan primjer. Bila bi šteta da on nije temeljito osvijetljen još za života neposrednih učesnika, koji će te događaje i njihove prikaze moći dalje kritički osvjetljavati iz drugih uglova gledanja.

Bio sam određen za komandanta borbenih dijelova koji su branili ispod Klisa, tada već u njemačkim rukama, prilaze Splitu i od kojih sam skupa s Berislavom Badurinom, koji je bio određen za političkog komesara, trebao oformiti brigadu. Njemačke snage su, ne obzirući se mnogo na žrtve, nastojale dostići Split u kome je građanstvo u ustanku nakon

kapitulacije Italije razoružalo oko 13.000 talijanskih vojnika i oficira, a nije bilo organizirane i iskusnije jedinice Narodnooslobodilačke vojske koja bi zatvorila pravac Klis—Split. Na poziv Komunističke partije i Komande grada tada se na našim punktovima u Solinu i Kučinama javilo više od 1.000 dobrovoljaca. Nije bilo vremena ni za obuku, ni za popis boraca, pa čak ni za razvrstavanje po jedinicama. Naoružavali smo te dobrovoljce, ukoliko nisu bili već naoružani, i upućivali ih na položaje improvizirajući čete i bataljone, određujući u njima rukovodioce od dojučerašnjih radnika, seljaka i đaka, onih koji su služili bivšu jugoslavensku vojsku ili su u gradu u skojevskim akcionim grupama naučili rukovati puškom i bombom. To je u najvećem broju slučajeva bilo i cjelokupno njihovo vojničko znanje. Starijih i iskusnijih boraca, podoficira i oficira bivše jugoslavenske vojske imali smo, koliko se sjećam, svega dvadesetak, a mnoge omladince trebalo je učiti rukovanju oružjem na samom položaju.

Izdržali su ti neiskusni borci čitave serije višednevnih bombardiranja i mitraljiranja njemačkih »štuka« i mnoge napade elitne 7. SS divizije. Izdržali su svjesni da se iza njih nalazi Split zahvaćen revolucionarnim poletom, grad za koga trezveni revolucionar Ivo Ribar-Lola s oduševljenjem javlja drugu Titu:

»Splitski ustanak je nešto što se bitno razlikuje od svega do sada. U ovom slučaju mi smo grad dobili u prvom redu akcijom iznutra, a tek u drugom stepenu dejstvom naših vojnih jedinica spolja. Narodne mase pokazuju nevjerovatan primjer jedinstva, discipline i inicijative i samo to objašnjava rezultate koje smo uspjeli postići«.

Stvarali smo brigadu u borbi, neposredno na vatrenim položajima s kojih smo dvije sedmice odbijali njemačke pokušaje da prodru prema Splitu. Za upornost i zalaganje u obrani svoga grada u tim prvim danima svoga nastajanja brigada je dobila pohvalu svoga Vrhovnog komandanta, druga Tita. Malo brigada je dobilo pohvale za borbe vođene u toku svoga formiranja, a vjerovatno niti jedna nije nastala pod ovakvim uvjetima, poslije masovnog ustanka u jednom gradu, na borbenom položaju u obrani toga grada, u kratkom vremenskom razdoblju i bez starije borbene jezgre.

I kada je neprijatelj, prikupivši velike snage, zaprijetio opkoljavanjem i uništenjem branilaca Splita, još mladu brigadu izvlačimo s položaja i bespućima Moseća i Svilaje prebacujemo na greben Dinare, a odatle u Livanjsko polje i nekoliko dana kasnije na pravac dotura i evakuacije njemačkim snagama koje su prodrle u Split, na liniju Trilj—Posušje, gdje ona prihvata nove borbe.

I njen daljnji borbeni put, koji je vodio kroz Bosnu, Liku, Dalmaciju, Hercegovinu i Slovensko primorje do Trsta, a po posebnom zadatku čak do Prizrena u pokrajini Kosovo, osvjetljen je u ovoj monografiji, koja je nastala dugotrajnim nastojanjima autora, njegovim strpljivim istraživanjima po objavljenoj i neobjavljenoj građi, uzimanje podataka od velikog broja učesnika i konačno na osnovi njegovih sjećanja.

Kao komandant ove brigade, a poslije kao komandant 3. dalmatinske brigade iste (9) divizije, a potom kao načelnik štaba 9. divizije u čijem sastavu je bila ova brigada, uvijek sam s posebnom pomnjom pratio razvoj i borbe ove svoje brigade. Znao sam o njoj mnogo, ali moram reći da je obim i kvalitet prikaza u ovoj monografiji premašio moja očekivanja.

Osvjetljavajući borbeni put ove brigade, autor je u potrebnom obimu prikazao i opću ratnu situaciju a posebno uvjete na teritorijima gdje je ona vodila borbe. U tom smislu će ova monografija nesumnjivo biti zanimljivo štivo i za čitaoce iz mnogih krajeva izvan Dalmacije, a posebno za one koje detaljnije interesira nastanak i razvoj naših ratnih jedinica. Ukratko ona je značajan prilog povijesti narodnooslobodilačkog rata. Treba odati priznanje autoru za njegovo zalaganje, svestranost i objektivnost u ovom djelu.

U Splitu, 7. prosinca 1979.

Josip Babin

UVODNA NAPOMENA AUTORA

Klub boraca i Odbor domicila 4. splitske udarne brigade prije pet godina zadužio je svoju komisiju za njegovanje revolucionarnih tradicija da prikupi građu i priredi povijest Brigade.

Komisija od nekoliko članova otpočela je rad s mnogo volje i entuzijazma još početkom 1974. godine. Međutim, kako su u samom početku iskrsele teškoće, zbog nedostatka izvorne arhivske građe s jedne strane, a s druge strane zbog nedovoljnog odziva na saradnju pripadnika Brigade, jedan po jedan član komisije se povlačio s ovog posla. Tako sam konačno 1976. godine sam preuzeo da istražim dokumentaciju, prikupim sjećanja od pojedinih drugova i na osnovi svega priredim ovu kroniku.

Osnovne zamisli kojima sam se rukovodio pri tom poslu bile su:

- 1. da ovaj rad bude što objektivniji prikaz borbenog puta Brigade, njenih dejstava i ukupnog njenog ratnog života;*
- 2. da treba poslužiti kao povijesna podloga i podsjetnik za dalju obradu memorijalne građe učesnika;*
- 3. da novim generacijama može poslužiti kao podsjetnik u njegovanju revolucionarnih tradicija ove Brigade.*

Na žalost, osnovni dokument za povijest ove Brigade — Operativni dnevnik — izgubljen je. Vojno-historijski institut nije ga dobio u svoj arhivski fond. Navodno mu se zameo trag poslije rata. Nisam naišao na njega ni u ostalim arhivima u kojima sam uzimao na uvid pojedina dokumenta. To je pričinilo veliku teškoću u obradi ove kronike. Zbog toga su se morale vršiti mnoge rekonstrukcije djelovanja Brigade, na osnovi arhivskih dokumenata Štaba 9. divizije i drugih jedinica koje su sadejstvovale u pojedinim operacijama, na osnovi neprijateljskih dokumenata, gdje su oni dostupni, a posebno po sjećanjima učesnika.

U metodu odabiranja podataka uvijek sam davao prednost izvornim dokumentima, našim i neprijateljskim, pred sjećanjima pojedinaca. Pri opisu dejstava, gdje su korišteni arhivski dokumenti, signatura tih dokumenata navedena je u bilješci. Ukoliko je podatak uzet iz Zbornika dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, izdanje Vojno historijskog instituta u Beogradu, u bilješci je nave-

den podatak »Zbornik, torn... br. do/c.«. U bilješkama su također navedena i druga objavljena djela iz kojih su korišteni pojedini podaci.

Sjećanja su obično citirana uz navode imena i prezimena onoga koji je dao podatak. Razumije se, ne mogu snositi odgovornost za objektivnost tih sjećanja, mada sam ih, gdje god je to bilo moguće, podvrgavao kritičkoj ocjeni, upoređujući ih s drugim sjećanjima na ista zbivanja, i prije svega provjeravajući navode usporedbom s podacima iz dokumenata.

Opisi kod kojih nisu navedeni izvori, iznijeti su po mojim ličnim sjećanjima i, prirodno, za njihovu objektivnost i odgovaram.

Drugovima suborcima, koji su svojim sjećanjima dopunili praznine u povijesti Brigade, i na taj način mi pomogli u boljem osvjetljavanju događaja, dugujem zahvalnost. Njihova imena navedena su uz korištene podatke.

Drugovi Nikola Slavica, Vinko Braniča, Tomislav Pašalić i Vojmir Kljaković iz Vojno historijskog instituta pomogli su mi pri odabiru i presnimavanju potrebnih dokumenata.

Za prijevode s njemačkog jezika pomagao mi je pukovnik u penziji Milenko Miletić, a skice dejstava Brigade izradio je kapetan fregate u penziji Drago Sičić. Podaci o učesnicima prikupljeni su uz velike i višegodišnje napore potpukovnika u penziji Vinka Uvodića.

Kolektiv Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije iz Splita stavio mi je u toku rada na raspoloženje svoj arhivski i bibliotečni fond, a također, kada mi je to zatreba.lo, i Historijski arhiv u Mostaru i Zagrebu, Muzej u Labinu i posebno Vojno historijski institut u Beogradu.

Svima ovdje zahvaljujem za pomoć.

Vjerojatno će neki drugovi, što su po svojoj funkciji u Brigadi imali uvida u događaje koji su ovdje ostali nezabilježeni, imati primjedbi na ovaj rad. Ako to posluži kao podstrek ili čak izazov na to da se povijest Brigade dopuni podacima koji mi, unatoč mnogim pozivima, u toku petogodišnjeg rada nisu stavljeni na raspoloženje, smatrat ću da je ovaj moj trud urodio plodom.

U ovom radu sam nastojao, koliko god mi je bilo moguće, uvijek zauzimati objektivnan stav. Ako su me negdje ponijele emocije, dobronamjerni čitalac će to razumjeti. Pišem o događajima u kojima sam bio neposredni učesnik, o drugaricama i drugovima s kojima sam dijelio tešku ali slavnu ratnu sudbinu, o Brigadi u čijim sam se redovima borio od njenog izlaska na položaje ispod Klisa do posljednjeg metka ispaljenog u Trstu 2. svibnja 1945. godine.

U Splitu, 2. veljače 1980. godine.

Autor